

Asia: VN/9791/2020

Rikosprosessin tehostaminen

1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

a) Esitutinnan toimittamista sekä syyteharkintaa ja syytteen nostamista kiireellisesti koskevat ehdotukset sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa koskeva ehdotus asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ETL 3:11, ROL 1:8a ja ROL 5:13)

Tuomioistuinviraston lausuma työryhmän ehdotuksesta rikosprosessin tehostamiseksi löytyy kokonaisuudessaan kohdassa 10.

b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

-

2. Erityisosaamisen turvaaminen

a) Esitutinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

-

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

-

3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

-

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

-

4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3a)

-

b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

-

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

-

5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)

.

-

6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)

.

-

7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämiseksi (mietinnön liite 2)

.

-

8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

a) Velvollisuus esitutinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

-

b) Syyteneuvottelun kehittäminen

-

c) Perusteluvelvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisussa

-

d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

-

e) Preklusio rikosasioissa

-

f) Adheesioperiaate

-

g) Uhridirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

-

9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin

.

-

10. Muuta

.

Tuomioistuinviraston edustajat ovat liittäneet työryhmän mietintöön täydentävän lausuman. Tuomioistuinvirasto toistaa tässä edellä mainituissa lausumassa esitetyt kannanotot ja esittää näin ollen lausuntonaan seuraavan.

Työryhmän työn lopputulos vastaa Tuomioistuinviraston kantaa työryhmässä käsiteltyihin asioihin. Tuomioistuinten kannalta erityisen kannatettavia muutosehdotuksia ovat muun muassa mietinnössä ehdotettu tiiviimpi yhteistyövelvollisuus esitutkinnassa, tutkintasuunnitelman käytön edistäminen ja loppulausuntomenettelyn kehittäminen. Näillä muutoksilla on mahdollista parantaa rikosasian jäsentymistä jo ennen syytteen nostamista. Oikeusvarmuuden kannalta erittäin kannatettava ehdotus on esitutkintakuulustelujen nykyistä laajempi sähköinen tallentaminen.

Työryhmän mietintö sisältää vain yhden merkittävämmän suoraan tuomioistuimiin vaikuttavan ehdotuksen eli alaikäisten asianomistajien rikosasioiden käsittelyn kiireellisyydestä säätämisen. Tässä kysymys ei ole tuomioistuinten toiminnan tehostamisesta vaan asioiden priorisoinnista niin, että tätä asianomistajaryhmään koskevat asiat tulevat käsiteltyä nykyistä nopeammin. Tuomioistuinvirasto pitää tavoitetta lapsiystävällisemmästä oikeudenkäytöstä tärkeänä ja muutos on merkittävänä askel alaikäisten rikosten uhrien prosessuaalisten oikeusturvatakeiden parantamiseksi.

Edellä lausutun jälkeen on kuitenkin syytä todeta, että työryhmän työn päättyessä rikosasian uudistaminen jää edelleen odottamaan perusteellista tarkastelua. Rikosprosessi on kokonaisuus, jonka osat vaikuttavat toistensa toimintaan. Prosessin osallistuu useita toimijoita ja se etenee peräkkäisten vaiheiden kautta. Rikosprosessin kehittämisen tavoitteeksi tulee asettaa jännevä ja johdonmukaisesti etenevä prosessi esitutkinnan aloittamisesta aina lainvoimaiseen ratkaisuun asti. Tämän tavoitteen saavuttaminen ei ole mahdollista kapea-alaisilla toimeksiannoilla tai pistemäisillä parannuksilla.

Tavoitteeksi tulisi asettaa myös se, että oikeudenkäyntimenettelyä kehittämistä ei tehtäisi samanaikaisesti rinnakkaisissa tai limittäisissä uudistamishankkeissa, koska tämä on omiaan hämärtämään muutosten yhteisvaikutuksia ja aiheuttaa parhaassakin tapauksessa merkittävää koordinoitutarvetta erillisten hankkeiden välillä. Viimeaikaisina esimerkkeinä tällaisista rinnakkaista hankkeista voidaan mainita nyt päättyvä rikosasioiden käsittelyn tehostaminen LEAN-periaatteiden näkökulmasta, lähestymiskiellon tehostamista koskeva hanke, pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu, sovittelutoimintaa edistävän työryhmä työ ja todistelun videotallentaminen käräjäoikeuksissa.

Kokonaisvaltaisessa tarkastelussa kohteeksi tulisi ottaa rikosprosessin kaikki vaiheet ja eri toimijoiden vastuualueet kokonaisuutena. Jos tällaista läpileikkaavaa tarkastelua ei pidetä mahdollisena, tulisi tuomioistuinkäsittely vireilletulosta lainvoimaiseen tuomioon kuitenkin ottaa perusteelliseen tarkasteluun.

Rikosprosessin kokonaisvaltaisemmassa kehittämisessä olisi syytä muun ohessa kiinnittää huomiota menettelysäännösten ajantasaistamiseen niin, että voimakkaasti kehittyviä digitaalisia välineitä voitaisiin hyödyntää menettelyn kaikissa vaiheissa ilman tarpeettomia rajoituksia. Oikeudenkäyntilainsäädäntöä on laajemmin uudistettu 1990-luvulla ja sen jälkeen tekninen kehitys on ollut varsin nopeaa.

Nykyiset säännökset esimerkiksi tiedoksiantamisesta ja yhteydenpidosta asianosaisiin perustuvat jo vanhentuneisiin käsityksiin viestintävälineistä. Koronapandemia on pakottanut tuomioistuimet hyödyntämään paljon aiempaa laajemmin videoyhteyksien käyttöä istuntojen läpiviennissä. Tämän mahdollistaneet lainmuutokset olivat onneksi tapahtuneet muutamia vuosia aiemmin. Tuolloinkin on kysymys ollut kapearajaisista muutoksista. Onkin todettava, että etäyhteyksien käyttöä koskeva sääntely ei tällä hetkellä muodosta selkeää ja johdonmukaista kokonaisuutta, mitä taas on omiaan johtamaan tulkintaepäselvyyksiin (ks. esim. KKO 2021:91 ja 92). Edelleen voidaan todeta, että ratkaisujen allekirjoittamista, ratkaisutaltioita ja toimituskirjoja koskevat säännökset on laadittu paperiasiakirjojen varassa tapahtuvaa toimintaa varten.

Toisena esimerkkinä uudistuksia kaipaavasta kokonaisuudesta voidaan mainita poissaolokäsittelyjen nykyistä laajempi käyttö ja muut keinot vähentää aiheettomista poissaoloista istunnoista aiheutuvia haittoja.

Tuomioistuinten ja rikosasioiden käsittelyn tilanteen kehittymisestä käräjäoikeuksissa viimeisen kymmenen vuoden aikana voidaan todeta, että käräjäoikeuksissa 2021 vuoden lopussa vireillä olevien asioiden määrä on kasvanut 57 prosenttia ja yli vuoden vireillä olevien rikosasioiden määrä on enemmän kuin kaksinkertaistunut. Edelleen voidaan todeta, että huomattavan laajoja (yli 25 pääkäsittelypäivää) rikosjuttuja käsitellään nykyään jatkuvasti, kun ne aikaisemmin ovat olleet hyvin poikkeuksellisia. Näiden lukujen perusteella asioiden läpivirtauksessa tuomioistuimissa on parantamisen varaa.

Samalla on todettava, että pelkästään menettelyn kehittämällä ei voida kuitenkaan poistaa riittämättömistä henkilöresursseista johtuvia viiveitä.

Toimiva oikeudenkäyntimenettely on edellytys yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksien toteutumiselle. Jutturuuhkat ja siitä aiheutuvat viiveet ovat kuitenkin tällä hetkellä aivan liian yleisiä. Tilanteen korjaamiseen tarvittavat lisäresurssit olisivat koko valtiontalouteen verrattuna vähäisiä, mutta käytännössä lisäresurssien saaminen on osoittautunut varsin hankalaksi. Tämä korostaa entisestään tarvetta pyrkiä niukkojen resurssien mahdollisimman tehokkaaseen hyödyntämiseen. Riittävän laaja-alainen ja ennakkoluuloton menettelyn uudistaminen tarjoaisivat tähän myös mahdollisuuksia.

Ylijohtaja Riku Jaakkola

Erityisasiantuntija Nina Immonen

Jaakkola Riku
Tuomioistuinvirasto

Immonen Nina
Tuomioistuinvirasto